

Ewa Turkowska (Radom) www.literaturdidaktik.5v.pl

W: Nowakowska, Katarzyna/ Danuta Romaniuk/ Agnieszka Sochal (red.): Humanistyka a praktyczny profil kształcenia uniwersyteckiego w nauczaniu języka, literatury i kultury w warunkach obcokulturowych. Centrum Kształcenia Nauczycieli Języków Obcych i Edukacji Europejskiej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2017, S. 411- 437
W: Nowakowska, Katarzyna/ Danuta Romaniuk/ Agnieszka Sochal (red.): Humanistyka a praktyczny profil kształcenia uniwersyteckiego w nauczaniu języka, literatury i kultury w warunkach obcokulturowych. Centrum Kształcenia Nauczycieli Języków Obcych i Edukacji Europejskiej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2017, S. 411- 437

Dydaktyka literatury w zasobach WWW

The article presents the materials on the Web for the literature course in German studies. In Chapter 1 the interdisciplinary nature of the issue is discussed. In Chapter 2, the educational situation is described, which speaks for the use of computer media in the educational process. In Chapter 3 literary materials from the WWW are classified and their species briefly discussed. In Chapter 4 many uses of audiovisual materials are explained by numerous examples.

Keywords: teaching literature, Web 2.0, computer media.

Internet i nowe media zrewolucjonizowały przekaz wiedzy oraz dydaktykę w teorii i praktyce. Możliwość dotarcia do nieograniczonych światowych zasobów wiedzy z każdej dziedziny za pomocą komputera i internetu daje studentom i wykładowcom wyjątkowy, nieznan dotychczas komfort pracy. Szczególnie cenne jest to dla studentów filologii obcych, którzy nie muszą już troszczyć się o zdobycie drogich podręczników i rzadkich wydawnictw, potrzebnych do pracy dydaktycznej i naukowej. Także i w przypadku literaturoznawstwa i dydaktyki literatury znakomitą większość potrzebnych informacji można znaleźć w WWW. Może on z powodzeniem zastąpić dotychczasowe papierowe podręczniki – pod warunkiem, że umiemy z niego korzystać.

Mnogość i wizualna atrakcyjność wiedzy zawartej w zasobach WWW stwarza złudne przekonanie, że nauczanie jest obecnie łatwe jak nigdy. Jest jednak odwrotnie: wielka ilość przekazywanych na stronach WWW informacji powoduje, że łatwo się w nich zgubić, szczególnie studentom nie mającym obycia w czytaniu, przyswajaniu i selekcji informacji w języku obcym. Stąd wynika potrzeba zaoferowania im przewodnika po zasobach wiedzy literackiej w WWW. Niezwykle ważne jest odpowiednie podejście metodyczne do pracy z materiałami WWW, co wymaga od wykładowców wysokich jak nigdy dotąd umiejętności dydaktycznych.¹

¹ Prezentacja będąca podstawą tego artykułu dostępna jest online na stronie poświęconej dydaktyce literatury *Literaturdidaktik* : <http://www.literaturdidaktik.republika.pl/#PREZENTACJE>

Możliwości kształcenia literackiego w internecie są wielorakie i obejmują następujące zastosowania i obszary działań:

1. Internet jako narzędzie, pomoc techniczna do pracy na zajęciach i poza nimi nad treściami literackimi, wg zasad wypracowanych przez dydaktykę ogólną i dydaktykę mediów.
2. WWW jako biblioteka z tekstami źródłowymi, (Primärliteratur), czyli 'literatura w Internecie',.
3. WWW jako biblioteka z wiedzą fachową, literaturoznawczą i dydaktyczną.
4. Życie literackie w WWW.
5. Literatura internetowa i komputerowa jako treść nauczania: recepcja i interpretacja wybranych projektów.
6. Literatura internetowa i komputerowa jako inspiracja do tworzenia własnych dzieł przez uczniów.

Niniejszy artykuł poświęcony jest punktom 2 i 3.

1. Konteksty teoretyczne

Zastosowanie materiałów do nauczania literatury z WWW jest problemem interdyscyplinarnym, umiejscowionym na pograniczu trzech dyscyplin: literaturoznawstwa, medioznawstwa i dydaktyki literatury. W zakresie zainteresowań literaturoznawstwa znajduje się 'literatura w internecie', czyli ta część Liternetu, która powstała dzięki cyfrowej remediacji literatury drukowanej i umieszczona w zasobach WWW, a ponadto literatura internetowa i komputerowa. Są one formami literatury występującymi tylko w mediach cyfrowych i jako jej najnowsze zjawiska stanowią część literatury współczesnej, która również jest (lub powinna być) przedmiotem nauczania na kursie literatury. Literaturoznawstwo wnosi swój wkład do dydaktyki literatury tworząc potencjalny zasób treści nauczania, dobieranych w zależności od grupy docelowej i celów kursu, czyli w aspekcie treściowym.

Liternet jest także przedmiotem zainteresowania ze strony medioznawstwa, które bada go w aspekcie społecznym i medialnym, jako zastosowanie technologii cyfrowej do tego obszaru kultury, który związany jest z komunikacją społeczną, życiem literackim i literaturą. Literaturoznawstwo i medioznawstwo spotykają się zatem na gruncie remediacji literackich, literatury internetowej i komputerowej.

Sama dydaktyka literatury jest również dyscypliną pluralistyczną. Jest ona jedną z dydaktyk przedmiotowych, powstałych na gruncie dydaktyki ogólnej. Do zagadnień dydaktycznych należy określenie celów kursu w zależności od grupy docelowej i jej potrzeb edukacyjnych, wybór jego treści z zasobów literaturoznawstwa, adekwatnych do wytyczonych celów i określenie metod pracy

w procesie dydaktycznym. Także i dydaktyka korzysta z zasobów WWW, gdzie znajdują się bogate materiały teoretyczne i praktyczne do przeprowadzenia lekcji. W tym zakresie dydaktyka literatury korzysta z ogólnej dydaktyki mediów, szczególnie z dynamicznie rozwijającej się w ostatnim dziesięcioleciu dydaktyki internetu.

Do zagadnienia 'dydaktyka literatury w zasobach WWW' należy więc także aspekt metodyczny, czyli materiały przydatne w prowadzeniu lekcji literatury, dostępne w WWW.

Miejsce dydaktyki literatury w WWW na tle nauk dydaktycznych przedstawia rys. 1.

Rys. 1. Dydaktyka literatury w WWW na tle nauk dydaktycznych

Dydaktyka literatury w zasobach WWW jawi się wobec tych rozważań jako zagadnienie wielowymiarowe, pluralistyczne, w badaniach którego należy uwzględnić osiągnięcia wielu dziedzin.

2. Przesłanki dydaktyczne

Przesłanki uzasadniające wielorakie zastosowania internetu i WWW w dydaktyce literatury na studiach filologicznych i nauczycielskich są różnorakie i pochodzą z obszarów wszystkich wymienionych powyżej dyscyplin. Należy wśród nich wymienić jako najważniejsze konieczność dopasowania technologii nauczania do wymogów czasu (społeczeństwo informatyczne) i aktualnego stanu mediów. Proces dydaktyczny musi być kształtowany w oparciu o nowoczesne technologie cyfrowe, adekwatne do rzeczywistości pozaszkolnej, z którymi uczniowie mają do czynienia na co dzień i są do ich używania przyzwyczajeni. Dają one ponadto możliwość rozmaitego, efektywnego i atrakcyjnego zastosowania w procesie uczenia się. Zaletami materiałów dydaktycznych z WWW są m. in.:

- dostępność materiałów i możliwość uczenia się niezależnie od miejsca i czasu;
- związany z tym wzrost autonomii uczenia się;
- wizualna atrakcyjność internetowych materiałów multimedialnych i możliwość interakcji z nimi, co skutkuje większą motywacją do nauki;
- zysk czasowy: na seminarium więcej czasu można poświęcić na tematy i działania konieczne do wykonania w grupie pod kierunkiem wykładowcy, inne zadania studenci mogą wykonać samodzielnie na platformach nauczania i nauce własnej online.

Ten ostatni czynnik jest szczególnie istotny w obecnej sytuacji dydaktycznej na studiach germanistyki. Dzisiejsi studenci mają duże deficyty w poziomie wiedzy i opanowania języka, stąd płynie konieczność intensywnej pracy własnej studentów dla ich wyrównania. Idealną formą pracy, dającą dobre efekty i nie angażującą czasu na zajęciach seminaryjnych jest forma blended learning, gdzie zajęcia w grupie pod kierunkiem wykładowcy uzupełniane są przez aktywność uczących się na platformie e-learningowej (przynajmniej w 30%): rozwiązywanie ćwiczeń interaktywnych, testów sprawdzających, zapoznawanie się z literaturą fachową i ćwiczenia do niej itp.²

Podkreślając wielorakie zalety nauczania za pomocą mediów cyfrowych należy jednak pamiętać, że mają one również wady, np. duży nakład pracy wykładowców przy selekcji i opracowaniu dydaktycznym materiałów, wysokie koszty opracowania materiałów dydaktycznych, jakie ponoszą uczelnie opierające swoją ofertę na zdalnym nauczaniu oraz upośledzenie interakcji socjalnych w grupie uczących się.³

Nie ma także badań naukowych jednoznacznie potwierdzających wzrost skuteczności efektywności nauczania w wyniku stosowania technologii komputerowych i multimedii w procesie dydaktycznym. Naukowcy podkreślają, że samo stosowanie nowych mediów nie przesądza o sukcesie kształcenia. Zarówno starsze jak i nowsze badania nad zastosowaniem nowych mediów w nauczaniu pokazują, że nie występują większe różnice odnośnie zapamiętywania i rozumienia,

² M. Kepser, *E-Learning an der Hochschule – eine kritische Einführung*. W: *Neue Impulse in der Hochschuldidaktik. Sprach- und Literaturwissenschaften*. Pod red. Ulrike Eberhardt. Wiesbaden 2010, s. 199 – 226.

³ Por. M. Kepser dz.cyt. i R. Schulmeister, *eLearning: Einsichten und Aussichten*. München 2006, s. 11 – 64.

niewątpliwy jest natomiast zysk czasowy w ramach nauki wspomaganego komputerowo. Uczenie się z zastosowaniem multimedialnych przyczynia się do polepszenia efektów nauki u uczniów słabszych, lecz u dobrych uczniów nie obserwuje się wpływu mediów na opanowanie materiału. Bezdyskusyjna jest natomiast wyższość multimedialnych odnośnie atrakcyjniejszej prezentacji materiału i aktywizacji uczniów.⁴

Badania nad wpływem mediów komputerowych na proces dydaktyczny dowodzą niewielkiej poprawy efektów nauczania pod wpływem umiarkowanego, dopasowanego do celów i treści kursu zastosowania programów interaktywnych, komputera i internetu.⁵ Nie podlega wątpliwości natomiast, że sposób dostępu i przekazywania wiedzy w kształceniu instytucjonalnym na wszystkich szczeblach musi ulec zmianie pod wpływem mediów komputerowych, a szkolnictwo nie może ignorować nowych technologii. Wszystkie instytucje muszą uwzględniać medialną rzeczywistość, w której funkcjonują uczniowie i studenci i włączać ją w procesy.⁶

Pojawienie się internetu jako czynnika dydaktycznego modyfikuje wszystkie trzy zasadnicze obszary dydaktyki literatury:

- Cele: konieczność uwzględnienia Liternetu i kompetencji medialnej jako celów kształcenia literackiego we wszystkich trzech wymiarach jako cele poznawcze, kształcące, wychowawcze.
- Treści: Wybrane elementy Liternetu jako treści kształcenia.
- Metody: metodyka pracy ze stronami WWW, formatami internetowymi, ćwiczenia interaktywne, platformy E-learningowe.

Dalsze rozważania poświęcone będą dwóm ostatnim punktom.

3. Przegląd materiałów do nauczania literatury

Materiały mogące znaleźć zastosowanie w nauczaniu literatury na studiach pierwszego i drugiego stopnia można podzielić ze względu na ich charakter na odnoszące się do literaturoznawstwa (aspekt treściowy: treści literackie w WWW) względnie do dydaktyki (aspekt metodyczny: materiały dydaktyczne w WWW) (por. rozdz. 1).

3.1. Aspekt treściowy: treści literackie w WWW

⁴ B. Weidenmann, *Multimedia: Mehrere Medien, mehrere Codes, mehrere Sinneskanäle?* "Unterrichtswissenschaft" 25 (1997), s. 204.

⁵ Ch. Revermann, *E-Learning in der Schule – Potenziale, Herausforderungen und Erfolgskriterien*. W: *Neue Medien in der Bildung – Lernformen der Zukunft. Dokumentation der Konferenz des Netzwerk Bildung vom 5. und 6. Mai 2008*. Pod red. Rolf Wernstedt, Marei John-Ohnesorg. Berlin 2008, s. 48.

⁶ Tamże, s. 49.

W zasobach WWW o treściach literackich znajdziemy zarówno teksty źródłowe, czyli dzieła literackie należące do listy lektur na studiach filologicznych (Primärliteratur), jak i literaturoznawczą literaturę fachową: historię i teorię literatury, opracowania, komentarze, interpretacje (Sekundärliteratur) w postaci tekstowej i multimedialnej.

1. WWW jako biblioteka z tekstami źródłowymi (Primärliteratur).

Do tej kategorii należy 'literatura w internecie', czyli cyfrowe remediacje tekstów literackich jako tekst lub nagrania audio i wideo.⁷

- a) literatura zdigitalizowana w archiwach tekstowych;
- b) remediacje tekstów literackich w nagraniach audio;
- c) wizualne i audiowizualne remediacje tekstów literackich w nagraniach wideo.

2. WWW jako biblioteka z wiedzą fachową.

2.1. Literatura naukowa w postaci tekstowej:

- a) wiedza historycznoliteracka (epoki, autorzy ich dzieła);
- b) komentarze, interpretacje do dzieł literackich (Sekundärliteratur);
- c) leksykony, encyklopedie do teorii i historii literatury, w postaci tekstowej lub z dodatkiem materiałów audiowizualnych (Tertiärliteratur).

2.2. Materiały audiowizualne:

- a) portale popularnonaukowe;
- b) filmy dokumentalne i edukacyjne o epokach i autorach;
- c) audycje radiowe i telewizyjne o literaturze, wywiady, rozmowy, krytyka literacka, programy literackie, wiadomości o nowościach wydawniczych, omówienia książek, dostępne w mediotece online lub na wideoportalu You Tube.

Omówione poniżej przykłady odnoszą się do niemieckojęzycznej literatury i WWW, ale wykładowcy zapewne z łatwością znajdą do nich analogie w angielskim i francuskim obszarze językowym. Z uwagi na mnogość projektów mogą być one przedstawione tylko pokrótce.

➤ Literatura zdigitalizowana w archiwach tekstowych.

Na stronach WWW można znaleźć właściwie wszystkie lektury obowiązkowe dla studentów germanistyki. Największym archiwum tekstowym jest Projekt *Gutenberg-DE*, w którym znajdują się dzieła niemieckiej i światowej klasyki literatury do bezpłatnego czytania online.⁸ W archiwum znajdują się epika, liryka i dramat.

Ciekawym lirycznym archiwum, zawierającym teksty i nagrania audio, jest *Gesprochene Deutsche Lyrik*.⁹ Lektor i aktor Fritz Stavenhagen recytuje w nim najpiękniejsze wiersze znanych poetów

⁷ Systematyczne omówienie literatury zdigitalizowanej w formie tekstowej i remediacji audiowizualnych przedstawiam w rozdz. 2 mojej monografii *Literatur auf der Datenautobahn*, planowany termin publikacji 2016 r.

⁸ <http://gutenberg.spiegel.de/> (20.12.2015).

⁹ <http://www.deutschelyrik.de/> (20.12.2015).

wszystkich epok literackich od średniowiecza do współczesności. W 2011 r. archiwum zostało uzupełnione o wiersze współczesnych poetów i zawiera ponad 850 wierszy.

➤ Remediacje tekstów literackich w nagraniach audio.

Największym audio-archiwum, oferującym audioksiążki w wielu językach, przede wszystkim epikę, jest *LibriVox*, międzynarodowy projekt typowy dla Web 2.0.¹⁰ Teksty literackie są czytane przez wolontariuszy, nagrania (w formacie mp3 lub mp4) można ściągnąć na własny nośnik i słuchać na dowolnym urządzeniu mobilnym. Jakość czytanego tekstu jest rozmaita, gdyż obok profesjonalnych lektorów w projekcie biorą także chętni amatorzy, m.in. obcokrajowcy. Krótsze teksty epickie zawiera też audio-archiwum *Theater auf CD*.¹¹

Dramaty występują w WWW przeważnie w formie słuchowisk lub nagrań przedstawień teatralnych. Duże zbiory słuchowisk znajdują się we wszystkich mediotekach rozgłośni radiowych i telewizyjnych.

Możliwość wysłuchania tekstu zamiast czytania jest bardzo wartościowa z dydaktycznego punktu widzenia, rozwija bowiem sprawność słuchania ze zrozumieniem.

➤ Wizualne i audiowizualne remediacje tekstów literackich w nagraniach wideo.

Niezwykle godnym uwagi dydaktyków jest program *Lyrik für alle*, w którym aktor Lutz Görner recytuje najbardziej znane wiersze wybitnych poetów niemieckich i światowych.¹² Program powstał dla rozgłośni 3Sat jako popularyzacja liryki w telewizji. Jego cyfrowa remediacja znajduje się na stronie domowej aktora i w mediatece 3Sat. Cykl składa się z 200 odcinków, których autor programu przedstawia ponad 180 poetek i poetów z Niemiec, Europy i obu Ameryk, recytując ponad 15 000 wierszy. Görner nazywa swój cykl "mówioną historią liryki od baroku do współczesności" i nie tylko wspaniale recytuje teksty, wydobywając dzięki aktorskiej interpretacji ich warstwę brzmieniową i znaczenie, ale też opowiada o autorach akcentując te wydarzenia z życiorysu i cechy osobowości, które znalazły odzwierciedlenie w ich twórczości. Dla studentów filologii obcych liryka jest nader trudna w odbiorze. Szczególnie wiersze z dawnych epok, dla których tak ważna jest warstwa brzmieniowa, melodia, metrum, rytm i rym powinny być nie tylko czytane, lecz przede wszystkim słuchane, bo właśnie w celu głośnej ich recytacji powstawały. W epoce dominacji druku i cichej lektury łatwo o tym zapomnieć, lecz dydaktycy muszą o tym pamiętać. Dlatego cykl *Lyrik für alle* jest dobrą pomocą dydaktyczną umożliwiającą studentom odbiór liryki we właściwej jej postaci.

Nieprzeliczone wizualne i audiowizualne remediacje literatury znajdują się na wideoportalu YouTube. Interesującym tego przykładem jest kanał *Russe wagt Klassik*, gdzie N. Jegorow recytuje

¹⁰ <https://librivox.org/> (20.12.2015).

¹¹ <http://www.theateraufcd.de/mp3aspx/start.aspx> (20.12.2015).

¹² <http://www.lutzgoerner.de/3sat> (20.12.2015).

perły niemieckiej liryki.¹³ Autor pochodzi z Białorusi, gdzie mieszkał przez pierwszą część swego życia, po czym wyemigrował do Niemiec, studiował tu germanistykę i aktorstwo i jest obecnie niemieckojęzycznym aktorem. Jego kanał wideo z recytacjami klasycznej liryki może być wielką motywacją dla studentów germanistyki jako dowód, że nawet zaczynając późno naukę języka obcego można go perfekcyjnie opanować.

Wielu miłośników liryki tworzy kanały na You Tube, na których łączy recytowany poetycki tekst z obrazem. Autor kanału *Wortlover* ma na celu interpretację wierszy dzięki połączeniu tekstu, głosu i obrazu, co w wyniku kreatywnych skojarzeń nadaje tekstowi nowy wyraz. Każdy głos i recytator wnoszą do interpretacji tekstu własne, odmienne nastawienie i uczucia. Szczególnie widoczne jest to w przypadku dużej różnicy między czasem powstania tekstu a recytacji: wiersz z lat 50-tych recytowany w czasie jego powstania musi brzmieć inaczej niż recytowany na początku bieżącego stulecia.¹⁴

Popularniejsze niż same recytacje z obrazem są te z podkładem muzycznym. Wizualizacje wierszy z recytacją i muzyką tworzy wielu hobbistów, miłośników liryki. Do największych na You Tube należy kanał *Lyrik & Musik*.¹⁵ Autor wybiera profesjonalne recytacje wierszy i opatruje je podkładem muzycznym i artystycznymi fotografiami, najczęściej przyrody. Tak np. wizualizacja wiersza Rilkego *Ich liebe dich, du sanftestes Gesetz* wykorzystuje nagranie recytacji Gudrun Landgrebe, połączoną z utworem *In der Mitte entspringt ein Fluß* autorstwa Mark Isham, a warstwą wizualną tworzy seria zdjęć 'jesienne impresje'.¹⁶ Wizualizacje wierszy są ogromną grupą remediacji literatury, znajdziemy je prawie do wszystkich lektur obowiązkowych. Pokazanie ich na lekcji stanowi bardzo ciekawą alternatywę dla tradycyjnej prezentacji tekstu literackiego polegającej na cichym czytaniu tekstu, dlatego zasługują one na powszechne i częste stosowanie.

Inną wielką grupą literackich remediacji audiowizualnych są filmy animowane, wśród których animacje figurek Lego (Playmobilfilme, Brickfilme) wykonane techniką Stop Motion cieszą się największą popularnością. Rozmaitość figurek i 'scenografii' tematycznych w zestawach Lego powoduje, że są one gotowym materiałem do animacji, często wykorzystywanym przez filmowców-amatorów. Ta dziedzina doczekała się nawet swojego festiwalu filmów *Steinerei* organizowanego od r. 2005.¹⁷ Tematem drugiej edycji festiwalu w r. 2006 były filmy na podstawie literatury. Animowane filmy Lego są też popularną pracą projektową w ramach kursu literatury w niemieckich liceach (Sekundarstufe II), stąd też na You Tube znajdziemy animacje Lego do wszystkich ważnych lektur obowiązkowych, epiki, liryki i dramatu. Animacje prezentują całość dzieła w streszczeniu z pokazaniem najważniejszych scen lub wybrane fragmenty ze scenami

¹³ <https://www.youtube.com/user/russewagtklassik> (20.12.2015).

¹⁴ <https://www.youtube.com/user/wortlover/about> (20.12.2015).

¹⁵ <https://www.youtube.com/user/59Berger/videos> (20.12.2015).

¹⁶ Rilke *Ich liebe dich, du sanftestes Gesetz* <https://www.youtube.com/watch?v=o8Ct4QSRXLM> (20.12.2015).

¹⁷ <http://www.steinerei.de/> (20.12.2015).

kluczowymi. Są to niekiedy bardzo obszerne i staranne prace. Przykładem niech będzie *Wilhelm Tell – ein Playmobilfilm* wykonany w 4 częściach do 1 aktu.¹⁸ Na zajęciach można je stosować jako wprowadzenie do tematyki przed lekturą w domu. Dydaktyczne znaczenie remediacji i prac projektowych jest duże: dzięki ich atrakcyjności uczniowie zaczynają się interesować literaturą. Nierzadka jest sytuacja, kiedy pierwsza część powstaje jako projekt na lekcję w szkole, ale dalsze już z własnej woli autora.

Jeśli chodzi o WWW jako bibliotekę z wiedzą fachową, to literatura naukowa w postaci tekstowej dotycząca historii i teorii literatury oraz komentarze, interpretacje do dzieł literackich (Sekundärliteratur) dostępna jest online dzięki wyszukiwarce Google Books.

➤ Leksykony, encyklopedie

WWW zawiera też leksykony, encyklopedie do teorii i historii literatury, w postaci tekstowej lub z dodatkiem materiałów audiowizualnych (Tertiärliteratur). Do godnych polecenia ze względu na wysoki poziom merytoryczny i obszerność tematyki należą:

- *Einladung zur Literaturwissenschaft*, leksykon będący uzupełnieniem wstępu do literaturoznawstwa w postaci książkowej.¹⁹
- *Literaturwissenschaft-online*, projekt uniwersytetu w Kiel.²⁰
- *Basislexikon zur literaturwissenschaftlichen Terminologie*, projekt wirtualnego uniwersytetu Fernuniversität Hagen.²¹
- *LiGo Literaturwissenschaftliche Grundbegriffe online*, wspólny projekt germanistów z kilku uniwersytetów, m. in. Darmstadt, Göttingen, Hamburg.²²

➤ Wiedza historycznoliteracka

prezentowana jest w WWW na specjalistycznych portalach edukacyjnych i popularnonaukowych. Ponadto online można obejrzeć liczne filmy dokumentalne i edukacyjne (biografie autorów, filmy o epokach i prądach literackich), audycje radiowe i telewizyjne o literaturze (wywiady, rozmowy, krytyka literacka, programy literackie, wiadomości o nowościach wydawniczych, omówienia książek), które znajdują się w mediotekach nadawców lub na wideoportalu You Tube. Interpretacje, omówienia, komentarze dostępne są też na stronach domowych naukowców, nauczycieli, a także projekty hobbistów, studentów, uczniów, powstałe w procesach dydaktycznych lub jako hobby. Przykładem wideo z prezentacją wiedzy literackiej jest referat o literaturze baroku *Barockliteratur*,

¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=3JeBrUcOAIM> (20.12.2015).

¹⁹ J. Vogt, *Einladung zur Literaturwissenschaft*. Paderborn u.a 2008 (Erstausgabe 1999) oraz *Einladung zur Literaturwissenschaft. Ein Vertiefungsprogramm zum Selbststudium*. Universität Duisburg-Essen 2009 <https://www.uni-due.de/einladung/> (20.12.2015).

²⁰ <http://www.literaturwissenschaft-online.uni-kiel.de/start.asp> (20.12.2015).

²¹ <http://www.fernuni-hagen.de/EUROL/termini/> (20.12.2015).

²² <http://www.li-go.de/definitionsansicht/contents.html> (20.12.2015).

który zawiera właściwie wybrane ważne informacje o epoce i cechach literatury, podane w sposób klarowny i dobrze zrozumiały.²³

Przykładem doskonałego fachowego portalu popularnonaukowego jest *Goethezeitportal* powstały w r. 2002 na uniwersytecie monachijskim.²⁴ Zawiera on wiedzę o etapach życia i twórczości niemieckiego 'księcia poetów' na tle jego epoki. Znajdziemy tu multimedialne materiały i bibliografię, charakterystykę prądów kulturowych i estetykę epok, encyklopedię artystów i in. Dobrym przykładem wykorzystania możliwości multimediiów jest TimeLine, wirtualna podróż przez czasy Goethego zawierająca przedstawienie prądów estetycznych, literatury i sylwetki artystów. Stanowi ona przegląd rozwoju kultury w czasach Goethego. Użytkownik może interaktywnie podróżować przez lata 1760 – 1840.

➤ Filmy dokumentalne i edukacyjne o epokach i autorach.

Niezliczone bogactwo dobrze udokumentowanej i fachowo przekazanej wiedzy zawierają filmy dokumentalne i edukacyjne powstałe dla telewizji. Choć pierwotnie nie zawierają zamysłu edukacyjnego, dają się świetnie wykorzystać na kursie literatury, szczególnie jako materiał na platformie edukacyjnej do pracy własnej studentów. Wskazane jest opatrzyć takie filmy ćwiczeniami interaktywnymi. Jako przykłady można wymienić filmy dokumentalne *Johann Wolfgang von Goethe – Giganten*²⁵ lub *Goethe – Genie mit vielen Gesichtern* należący do serii *Planet Wissen* WDR.²⁶

Filmy dokumentalne o życiu i twórczości pisarzy najłatwiej jest znaleźć na You Tube pod ich nazwiskami. Ich nieprzeliczona ilość pozwala na wybranie filmów najodpowiedniejszych dla danej grupy docelowej. Reprezentowane są zarówno fabularyzowane biografie jak i poważne popularnonaukowe filmy z dużą ilością wiedzy.

➤ Telewizyjne programy literackie

są następną wartościową grupą materiałów audiowizualnych. Należą tu audycje o literaturze, wywiady, rozmowy, krytyka literacka, wiadomości o nowościach wydawniczych, omówienia książek itp. Spośród wielu wartościowych pozycji tego typu niewątpliwie najciekawszą są *Das literarische Quartett* i *Lauter schwierige Patienten*, w których niemiecki 'papież literatury', Marcel Reich-Ranicki opowiada o życiu i twórczości pisarzy recenzując ich dzieła.²⁷ Ranicki był niezwykle postacią, nie tylko z powodu bogatego życiorysu, ale i pozycji w krytyce literackiej. Programy z jego udziałem mają duże walory dydaktyczne ze względu na jego osobowość i kontrowersyjne opinie, które skłaniają do dyskusji. Prezentuje się on jako prowokator, zaangażowany i

²³ Alexander L.: *Barockliteratur (17. Jahrhundert) – Referat*. 2014. <https://www.youtube.com/watch?v=QNR0LtbE6LQ> (20.12.2015).

²⁴ <http://www.goethezeitportal.de/home.html> (20.12.2015).

²⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=U7NMCAL0SyI> (20.12.2015).

²⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=wI8UBTkMI7k> (20.12.2015).

²⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=OP3jHurxRG>, <https://www.youtube.com/watch?v=2S9DgTj8CT8> (20.12.2015).

emocjonalny, nie zdystansowany profesjonalista, lecz gorący miłośnik literatury. Takie wypowiedzi łatwiej trafiają do młodych odbiorców, zmniejszają dystans do przedmiotu i przekonują, że literatura może głęboko poruszać czytelnika.

Materiały do literatury w WWW są tak różnorodne, ciekawe i wartościowe, że z powodzeniem mogą zastąpić proste historie literatury, używane tradycyjnie jako podręczniki na studiach germanistyki. Mają one tę zaletę, że są bezpłatnie i ogólnie dostępne na dowolnym urządzeniu mobilnym, można z nich korzystać bez ograniczeń miejsca i czasu. Do każdego z materiałów można utworzyć ćwiczenia i powiązać teksty i ćwiczenia linkami z platformy e-learningowej. Wykorzystanie materiałów WWW w ten sposób prezentuje podręcznik dla germanistów do literatury *Deutsche Literaturgeschichte in Übungen* oraz jego uzupełnienie w internecie – program ćwiczeń interaktywnych do literatury pod tym samym tytułem (por. rozdz. 4).²⁸ Zawiera on na stronie 'Epochenüberblick und nützliche Links' listy linków do materiałów WWW do każdej lektury obowiązkowej i epoki, które wykorzystane są w podręczniku i programie ćwiczeń interaktywnych.²⁹ Lista zawiera wszelkiego rodzaju remediacje literatury jak i materiały dydaktyczne dla nauczycieli.

3.2. Aspekt metodyczny: materiały dydaktyczne w WWW

W zasobach Web 2.0 istnieje wiele gotowych materiałów dydaktycznych i pomocniczych do przeprowadzenia lekcji literatury. Są to:

- a) materiały tekstowe sporządzone przez nauczycieli dla nauczycieli w ramach Web 2.0;
- b) programy ćwiczeń interaktywnych;
- c) Web Quest, czyli praca metodą projektów online;
- d) materiały wydawnictw dydaktycznych i instytucji oświatowych (tekstowe i audiowizualne);
- e) materiały wideo sporządzone przez nauczycieli, hobbistów, uczniów dla innych nauczycieli i uczniów.

➤ Materiały tekstowe sporządzone przez nauczycieli dla nauczycieli w ramach Web 2.0.

Do tej kategorii należą materiały tworzone przez doświadczonych dydaktyków, nauczycieli literatury, którzy biegle posługują się technologią komputerową i prezentują w Web 2.0 swoje materiały do przeprowadzenia lekcji. Miejscem prezentacji są najczęściej platformy edukacyjne stworzone specjalnie w celu wymiany doświadczeń przez nauczycieli i publikacji ich materiałów

²⁸ E. Turkowska, *Deutsche Literaturgeschichte in Übungen. Mit einem Ergänzungsprogramm im Internet*. Radom 2014 a; E. Turkowska, *Deutsche Literaturgeschichte in Übungen. Ein interaktives Übungsprogramm*. 2014 b <http://literaturdidaktik.republika.pl/elearning.html> (20.12.2015).

²⁹ <http://literaturdidaktik.republika.pl/Epochenuberblick.html> (20.12.2015).

lekcyjnych. Do takich portali należą *Lehrer Online*, *ZUM* i *TeachSam*. Znajdują się na nich gotowe materiały lecyjne umożliwiające przeprowadzenie cyklu lekcyjnego lub pojedynczej lekcji do lektur obowiązkowych: fragmenty tekstów literackich i fachowych z ćwiczeniami, arkusze ćwiczeń do analizy i interpretacji tekstów literackich, zadania kreatywne, listy linków (do portali tematycznych, filmów) itp. Np. na platformie *Lehrer Online* w spisie treści do epiki znajdziemy zaplanowane lekcje do takich tytułów jak *Homo Faber*, *Der Vorleser* czy *Nibelungenlied*.³⁰ Na platformie *TeachSam* znajdziemy np. obszerny cykl lekcji do *Besuch der alten Dame*. Zagadnienia do pracy na lekcji obejmują np. budowę dramatu, wydarzenia przed akcją dramatu, rozwój postaci Alfreda Illa, konstelację postaci, analizę wybranego przedstawienia teatralnego, wskazówki do interpretacji scenicznej na zajęciach, listę linków.³¹

➤ Programy ćwiczeń interaktywnych

tworzone są za pomocą generatorów ćwiczeń. Program ćwiczeń do literatury niemieckiej w internecie dla studentów germanistyki *Deutsche Literaturgeschichte in Übungen* (Turkowska 2014b) znajduje się na stronie poświęconej dydaktyce literatury *Literaturdidaktik*.³² Zastosowano w nim wszystkie wymienione w rozdz. 3.1. typy materiałów dostępne w WWW. Jego omówienie znajduje się w związku z tym w rozdz. 4. Programy ćwiczeń interaktywnych do literatury stworzone dla niemieckich gimnazjalistów znajdziemy też na platformie *ZUM*.³³

➤ Web Quest, czyli praca metodą projektów online.

W epoce Web 2.0 także praca metodą projektów może być wykonywana w internecie, a jej efekty umieszczone na stronie Web. Same strony Web Quest również mogą być tworzone a pomocą specjalnych generatorów. Ważne jest, aby gotowy Web Quest zawierał 5 podstron/ rozdziałów, odpowiadających pięciu fazom pracy metodą projektów. Najważniejszymi są opis sytuacji wyjściowej, sformułowanie zadań i wskazówki do ich wykonania oraz linki do stron WWW z pomocnymi informacjami. Przykładem może być Web Quest do *Die Leiden des jungen Werther* stworzony dla kursu literatury na studiach nauczycielskich.³⁴ Sytuacją wyjściową do zadania jest projekt ekranizacji powieści jako wystawnego, tradycyjnie zrealizowanego filmu kostiumowego, który wiernie oddawałby realia epoki i ducha literackiego oryginału. Jako przykłady tego rodzaju ekranizacji wymienione są *Okruchy dnia* (*Remains of the Day*, reż. James Ivory), *Niebezpieczne związki* (*Dangerous liaisons*, reż. Stephen Frears) i *Wiek niewinności* (*Age of Innocence*, reż. Martin Scorsese). W celu przygotowania ekranizacji *Werthera* postawiono zadania trzem zespołom: asystentów reżysera, operatorów i rekwizytorów. Pierwsza grupa miała za zadanie obsadzić role wybitnymi aktorami i przygotować casting. Należało zaprosić wybraną grupę aktorów i uzasadnić

³⁰ <http://www.lehrer-online.de/deutsch-epik.php?sid=27085768628953162545029162918200> (20.12.2015).

³¹ http://teachsam.de/deutsch/d_literatur/d_aut/due/due_besuch/due_besuch_0.html (20.12.2015).

³² <http://www.literaturdidaktik.republika.pl/> <http://literaturdidaktik.republika.pl/elearning.html> (20.12.2015).

³³ <http://www.zum.de/portal/> (20.12.2015).

³⁴ <http://literaturdidaktik.republika.pl/WebquestWerther.html> (20.12.2015).

ich wybór przed producentem, oraz przekonać aktorów, dlaczego ta rola byłaby dla nich dobra, ponadto wybrać fragmenty powieści do przedstawienia na zdjęciach próbnych i przygotować wskazówki reżyserskie. Wynikiem pracy miały być strony Web dla aktorów i 'zdjęcia próbne', w których rolę gwiazd wcielających się w postaci odegrali studenci. Zespół rekwizytorów miał wyszukać przedmioty kluczowe dla przebiegu akcji w tekście i ich przedstawienia obrazowe na stronach WWW, znaleźć odpowiednie wnętrza, w których rozegrają się ważne sceny oraz zaprojektować ich wystrój. Zespół operatorów miał za zadanie wyszukanie odpowiednich plenerów, podkreślających nastroje bohatera i przebieg wydarzeń. Do każdego zadania dołączona została lista linków do stron WWW, gdzie można było znaleźć przydatne materiały. Wyniki pracy zespołów miały zostać pokazane na zajęciach w formie multimedialnej (wideo lub prezentacja Power Point), posterów, odegranych na żywo scen. Dwie z powstałych prezentacji są dostępne na stronie omawianego Web Quest.

Praca nad Web Quest jest kreatywna i wielostronnie kształcąca, studenci muszą wykonać wiele analiz tekstu literackiego i dodatkowych informacji z WWW, wybrać odpowiednie i przekształcić je we własny produkt. Zadanie kształci kompetencję literacką i medialną.

➤ Materiały wydawnictw dydaktycznych i instytucji oświatowych.

Za przykład tego rodzaju materiałów może posłużyć portal edukacyjny *Weimarpedia* prowadzony przez instytucję kulturalno-oświatową *Klassik Stiftung Weimar*. Jest ona projektem edukacyjnym tworzonym przez uczniów.³⁵ W jego ramach uczniowie niemieckich szkół przyjeżdżają na kilkudniowy pobyt do Weimaru, do którego przygotowują się wcześniej zapoznając się z materiałami na obu portalach. Nauczyciel może też przeprowadzić lekcję wstępną korzystając z konspektu i materiałów udostępnionych na portalu. Podczas pobytu w Weimarze uczniowie odbywają wycieczki edukacyjne i zbierają materiały do samodzielnie wybranych tematów (np. przyjaźń Goethego i Schillera). Na koniec uczniowie sami przygotowują materiały edukacyjne (słuchowiska, wideo, historie obrazkowe, artykuły do leksykonu itp. Powstałe produkty udostępnione są na stronie portalu i połączone z interaktywną mapą Weimaru, dzięki temu służą następnym pokoleniom uczniów. Na stronie portalu można obejrzeć i przeczytać prace uczniów, np. opisy i zdjęcia poszczególnych pomieszczeń mieszkalnych jak kuchnia w domu Schillera czy sypialnia jego żony Charlotty.

Innym przykładem są dostępne w WWW multimedialne omówienia i streszczenia lektur obowiązkowych, np. sporządzone przez Klett Verlag.³⁶ Portalem edukacyjnym oferującym wykłady w postaci wideo jest *Sofatutor*.³⁷

³⁵ <http://www.weimarpedia.de/> (20.12.2015).

³⁶ Publikacje tego rodzaju omawiam w planowanej na 2016 r. monografii *Literatur auf der Datenautobahn*.

³⁷ <http://www.sofatutor.com/deutsch?list=1443131349937> (20.12.2015).

- Materiały wideo sporządzone przez nauczycieli, hobbistów, uczniów dla innych nauczycieli i uczniów.

Są to krótkie filmy nakręcone przez osoby prywatne i publikowane na You Tube, ze streszczeniami i omówieniami powieści lub dramatów, będących lekturami obowiązkowymi. Ich autorzy opowiadają treść dzieła prostym językiem, wyjaśniając ukryte związki i zawiłości intrygi. Przykładem tego rodzaju jest kanał *NietzscheBooks* na You Tube. Autorka prezentuje m.in. *Kabale und Liebe*,³⁸ *Iphigenie auf Tauris*, *Tauben im Gras*. Inni autorzy inscenizują niektóre fragmenty dzieł lub kręcą krótkie filmy animowane przedstawiające ważne momenty akcji. Materiałów tego rodzaju jest na You Tube bardzo dużo.³⁹

4. Zastosowanie materiałów z WWW w praktyce dydaktycznej

- Program ćwiczeń interaktywnych *Deutsche Literaturgeschichte in Übungen*.⁴⁰

Program powstał w celu uzupełnienia luki w procesie dydaktycznym na kursie literatury na studiach filologii obcych pierwszego stopnia, w którym podstawowa wiedza z historii i teorii literatury przekazywana jest podczas wykładów i nie jest utrwalana ani przetwarzana, gdyż seminaria dotyczą pracy z tekstem literackim. Ćwiczenia interaktywne nadają się znakomicie do uzupełnienia, utrwalenia i kontroli opanowania wiedzy ze wszystkich zakresów literaturoznawstwa. Sprawdzają one ponadto sprawności językowe: czytanie i słuchanie ze zrozumieniem, słownictwo, umiejętność budowy zdań. Jest to możliwe dzięki połączeniu ćwiczeń za pomocą linków z tekstami i materiałami audio i wideo istniejącymi w WWW. Zadania te spełnia internetowy program ćwiczeń *Deutsche Literaturgeschichte in Übungen* będący uzupełnieniem podręcznika o tym samym tytule, wykonany przez studentów 3 roku NKJO w Radomiu w ramach kursu literatury w oparciu o wiedzę z kursu 'Komputerowe wspomaganie nauczania języków obcych'. Ćwiczenia wykonano w programie Hot Potatoes. Daje on możliwość wklejenia do ćwiczeń tekstów i materiałów audio-wideo, co podnosi jego efektywność i atrakcyjność. Program obejmuje ok. 150 ćwiczeń do epok literackich od średniowiecza do współczesności i obejmuje wszystkie istotne obszary treści nauczania:

1. Teoria literatury: praktyczne zadania analizy formalnej (np. liryki: rozpoznanie metrum, strofy, definicje środków retorycznych, ich przykłady), gatunki literackie i ich cechy charakterystyczne (rozpoznawanie, definiowanie i przyporządkowanie).

³⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=HF1QDzTxnIE> (20.12.2015).

³⁹ Inne godne polecenia materiały omawiam w planowanej na 2016 r. monografii *Literatur auf der Datenautobahn*.

⁴⁰ <http://literaturdidaktik.republika.pl/elearning.html> (20.12.2015).

2. Wiedza o epoce literackiej: tło historyczne, klimat intelektualny, filozofia, teoretycy literatury, poetyka epoki/ prądu literackiego; reprezentatywne dzieła i ich autorzy, tematyka i problematyka poszczególnych dzieł.
3. Wiedza o dziełach literackich: historia powstania, kontekst biograficzny, materiał historyczny i/lub literacki, historia recepcji.
4. Treść dzieł: przebieg wydarzeń, streszczenie, występujące postaci, czas i miejsce akcji.
5. Interpretacja dzieła.

Regułą w tworzeniu ćwiczeń jest zastosowanie w nich dostępnych w WWW materiałów tekstowych i audiowizualnych wszystkich typów wymienionych w rozdz. 3.

Przykładem ćwiczenia do teorii gatunku literackiego jest ćwiczenie do tragedii mieszczańskiej G.E. Lessinga (tekst z lukami).⁴¹ Wykorzystane są w nim materiały tekstowe. W ćwiczeniu znajduje się link do artykułu o tragedii mieszczańskiej z leksykonu online *Einladung zur Literaturwissenschaft*. W celu rozwiązania ćwiczenia należy przeczytać artykuł i uzupełnić właściwymi terminami luki w ćwiczeniu. Test wielokrotnego wyboru do teorii tragedii wg Arystotelesa należy rozwiązać po zapoznaniu się z odpowiednim artykułem w Wikipedii (link w ćwiczeniu).⁴²

Również ćwiczenia do wiedzy o epoce wykorzystują materiały tekstowe. Ćwiczenie do literatury epoki baroku opiera się na artykule ze strony domowej W. Pohl, nauczyciela oferującego na swojej stronie domowej wiele materiałów do lekcji literatury. Po przeczytaniu artykułu należy uzupełnić luki w ćwiczeniu.⁴³ Materiał wizualny wykorzystuje inne ćwiczenie. Najważniejsze dzieła literatury późnego średniowiecza i baroku należy rozpoznać na podstawie materiału wizualnego: oryginalnych okładek pierwszych wydań. Są to jednocześnie ćwiczenia na czytanie ze zrozumieniem, gdyż ówczesny język znacznie różni się od dzisiejszego i nawet przeczytanie strony tytułowej nie jest łatwe.⁴⁴ W ćwiczeniu do analizy i interpretacji ballady *Des Pfarrers Tochter von Taubenhain* linki prowadzą do tekstu ballady w archiwum *Projekt Gutenberg-DE* i interpretacji w portalu literackim *Lesekost*.⁴⁵

Program HP daje rozmaite możliwości wykorzystania obrazów i materiałów wizualnych i audio-wideo. Przykładem jest ćwiczenie sprawdzające znajomość *Die Leiden des jungen Werther* (JQuiz, multiple choice).⁴⁶ Do 6 kluczowych scen wybrano obrazy (stare ryciny do wydań z epoki, sceny z przedstawień teatralnych lub współczesne fotografie). Zadanie polega na wybraniu daty właściwego listu z cytatem, gdzie opisywana jest dana scena. Ćwiczeniem łączącym rozumienie ze słuchu ze

⁴¹ <http://elisa20.republika.pl/Burgtrauer.htm> (20.12.2015).

⁴² <http://literaturdidaktik.republika.pl/TheoriederTragodie.htm> (20.12.2015).

⁴³ <http://elisa20.republika.pl/Auftrag.htm> (20.12.2015).

⁴⁴ <http://elisa20.republika.pl/WWdS.htm>, <http://elisa20.republika.pl/BarockWerke.htm> (20.12.2015).

⁴⁵ <http://elisa20.republika.pl/PfarrersTochter.htm>

⁴⁶ <http://elisa20.republika.pl/WertherInh.htm> ((20.12.2015).

znajomością treści jest np. *Lenore* (2). Wykorzystana jest tu recytacja z programu *Lyrik für Alle*.⁴⁷ Podczas słuchania należy wpisać słyszane słowo w lukę. Podobne ćwiczenia są też do innych tekstów lirycznych z tej i innych epok, przy czym oprócz recytacji wykorzystane są również pieśni, np. do *Verborgenheit*.⁴⁸ Ćwiczenie do *Loreley* wykorzystuje wideo z YT z pieśnią i wizualizacją wiersza. Wideo z wizualizacją wiersza (materiał z You Tube) wykorzystane jest w ćwiczeniu do *Willkommen und Abschied*. Podczas oglądania i słuchania recytacji należy uporządkować we właściwej kolejności fragmenty tekstu. Ćwiczenie zmusza do intensywnego słuchania i sprawdza rozumienie tekstu, nadaje się do zastosowania na zajęciach w fazie prezentacji.

Znajomość treści dramatu *Don Carlos* sprawdzona jest za pomocą zwiastuna do przedstawienia teatralnego (wideo z YT).⁴⁹ W ćwiczeniu wymienionych jest 7 scen z dramatu. Studenci mają podczas oglądania zwiastuna zdecydować, które z nich są pokazane w zwiastunie. Znajomość treści *Fausta* testowana jest na oryginalnych kolażach wykonanych przez studentów. Zdjęcia kolaży wklejone są do ćwiczenia, przedstawiają one poszczególne sceny dramatu (*Vor dem Tor, Studierzimmer, Prolog im Himmel, Auerbachs Keller, Straße* itd.). Zadanie polega na wybraniu sceny właściwej dla danego kolażu.⁵⁰ W ćwiczeniu do *Deutschland. Ein Wintermärchen* wykorzystano film dokumentalny (YT) o powstaniu, treści i recepcji dzieła. Do filmu dołączony jest tekst z lukami, które należy uzupełnić klikając na właściwe informacje.⁵¹

Jak widać z tego krótkiego zestawienia, bogactwo materiałów z WWW umożliwia tworzenie ciekawych ćwiczeń z zastosowaniem nowoczesnej technologii komputerowej. Rozwiązywanie ćwiczeń interaktywnych online jest efektywną metodą samodzielnej, zindywidualizowanej pracy nad materiałem nauczania i w znacznym stopniu poprawia opanowanie wiedzy przez uczących się. Praca nad przygotowaniem tych ćwiczeń była dla studentów kierunku nauczycielskiego cennym doświadczeniem w nabywaniu umiejętności praktycznego posługiwania się technologią komputerową dla celów dydaktycznych, a także zmuszała do wszechstronnej elaboracji wiedzy literackiej i językowej. W dokonanej ewaluacji studenci podkreślali wyższość tego rodzaju kreatywnej pracy nad pisemnymi sprawdzianami: wiedza jest lepiej utrwalona dzięki jej intensywnej elaboracji podczas tworzenia ćwiczeń, a publikacja efektów w postaci gotowych ćwiczeń przynosi pożytek innym.⁵²

⁴⁷ <http://elisa20.republika.pl/LenoreInh.htm> (20.12.2015).

⁴⁸ <http://elisa20.republika.pl/Verborgenheit.htm> (20.12.2015).

⁴⁹ <http://elisa20.republika.pl/CarlosInh.htm> (20.12.2015).

⁵⁰ <http://elisa20.republika.pl/FaustInh.htm> (20.12.2015).

⁵¹ <http://elisa20.republika.pl/Wintermaerchen.htm> (20.12.2015).

⁵² Dokładny opis programu ćwiczeń: jego cele, treści, praca nad nim, efekty i ewaluacja por. E. Turkowska, *Interaktive Übungen im literarischen Lernprozess*. W: *Kształcenie nauczycieli języków obcych*, pod red. Ewy Turkowskiej, Radom 2013, s. 176-200.

Programy ćwiczeń interaktywnych sprawdzają się najlepiej w formule blended learning. Ale materiały z WWW powinno się wykorzystywać jak najczęściej na zajęciach z grupą. Ich różnorodność pozwala na zastosowanie we wszystkich fazach procesu dydaktycznego. Są to:

1. Faza wstępna: nawiązanie do wcześniejszych tematów, powtórzenie.
2. Faza motywacyjna: impuls (obraz, słowo, muzyka, gra, rozmowa), wprowadzenie do nowego tematu, ukazanie problemu.
3. Pierwsza prezentacja: zmniejszenie trudności (Vorentlastung), poznanie zagadnienia, prezentacja tekstu za pomocą odpowiednich technik, pomoc przy zrozumieniu
4. Praca nad tekstem, rozeznanie problematyki.
5. Podsumowanie i zaprotokołowanie wyników pracy.
6. Zastosowanie: ćwiczenia przyswajające i utrwalające; transfer – rozszerzenie i przeniesienie wyników na praktyczne zastosowanie.
7. Faza końcowa: ponowne podsumowanie, praca domowa.⁵³

Specyfika lekcji literatury polega m.in. na tym, że między pkt. 3 a 4 następuje kluczowy dla dalszej pracy moment: indywidualna recepcja tekstu literackiego podczas lektury w domu. Stąd przyjął się w dydaktyce literatury podział na fazę przed lekturą tekstu, fazę lektury i fazę po recepcji tekstu.

Materiały z WWW dzięki swojej różnorodności znajdują zastosowanie we wszystkich fazach procesu dydaktycznego. Sposób ich wykorzystania można najlepiej prześledzić na przykładzie podręcznika do literatury *Deutsche Literaturgeschichte in Übungen. Mit einem Ergänzungsprogramm im Internet* i towarzyszącemu mu programowi uzupełniającemu w internecie.⁵⁴ Szczególnie doniosłą rolę odgrywają one w fazie wstępnej i motywacyjnej, gdzie dzięki atrakcyjności wizualnej i różnorodności powodują zainteresowanie przyszłą lekturą. Przed recepcją tekstu wskazane jest pokazanie studentom rozmaitych literackich remediacji cyfrowych i materiałów audiowizualnych w celu przygotowania ich do samodzielnej lektury. I tak np. do *Hildebrandslied* na stronie *Epochenüberblick und nützliche Links* znajdują się linki do tekstu w oryginalnym języku staro-wysoko-niemieckim i jego tłumaczeniu na współczesny język w zasobach *Wikisource*, zdigitalizowanego manuskryptu w zasobach cyfrowej *Bibliotheca Augustana*, pieśń o Hildebrandzie w oryginalnej wersji językowej wykonywaną przez zespół heavy metal *Menhir* z teledyskiem oraz pieśń wykonywaną we współczesnym języku przez zespół *Transit*.⁵⁵ Także i w przywołanym podręczniku wszystkie zadania przed lekturą tekstu opierają się o materiały WWW. I tak np. zadania wstępne do lektury *Kabale und Liebe* obejmują wyszukanie informacji w WWW o rezydencjach książęcych w Stuttgarcie i Ludwigsburgu. Studenci odbywają wirtualną podróż po

⁵³ Por.: U. Abraham, i M. Kepser, *Literaturdidaktik Deutsch. Eine Einführung*. Berlin 2006, s. 182-184.

⁵⁴ E. Turkowska, *Deutsche Literaturgeschichte in Übungen. Mit einem Ergänzungsprogramm im Internet*. Radom 2014 a; E. Turkowska, *Deutsche Literaturgeschichte in Übungen. Ein interaktives Übungsprogramm*. 2014 b <http://literaturdidaktik.republika.pl/elearning.html> (20.12.2015).

⁵⁵ Linki na stronie <http://literaturdidaktik.republika.pl/Epochenuberblick.html> (20.12.2015).

zamek i pałac myśliwski. Zadanie 2 polega na przedstawieniu ich stylu życia, zajęć i zainteresowań. Zadanie 3 polega na obejrzeniu w internecie zwiastuna do ekranizacji dramatu dokonanej przez Leandera Haußmanna (link na stronie *Epochenüberblick*) i opowiedzeniu historii, która jest przedstawiona. Zadanie 4 polega na obejrzeniu fikcyjnego wywiadu, który przeprowadzili uczniowie niemieckiego gimnazjum z autorem dramatu i ich przedstawienia teatralnego na podstawie sztuki (link na stronie *Epochenüberblick*) i opowiedzenie, czego dramat dotyczy. Pisemną wersję swoich historii studenci mogą opublikować w blogu lekcyjnym, na stronie klasowej lub na platformie e-learningowej.⁵⁶

Lektura tekstu w domu wymaga sterowania recepcją czytelnika, szczególnie w przypadku obcojęzycznych dzieł o dużych rozmiarach. Studenci napotykać różne trudności: brak przyzwyczajenia do kontaktu z obszernym tekstem pisanym, nawet w języku ojczystym, z uwagi na przyzwyczajenia do multimedialnych krótkotrwałych aktywności (multitasking, typowy dla młodego pokolenia), niechęć do długiej koncentracji na zadaniach wymagających wytrwałości, u osób nie przywykłych do kontaktu z książką (a nie brak takich nawet wśród studentów filologii), znudzenie monotonią czytania. Potęgowane są one faktem obcojęzyczności, co w przypadku deficytów językowych jest zasadniczą trudnością w odbiorze. Dlatego studenci poprzestają niekiedy na streszczeniach w języku polskim. Aby tego uniknąć, konieczne jest postawienie im pomocniczych zadań podczas samodzielnej recepcji tekstu. To zadanie spełniają 'zadania podczas czytania': sterują one recepcją dzięki wcześniejszemu zapoznaniu się z kwestionariuszem interpretacji i zaznaczeniu cytatów we fragmentach tekstu podanych w kwestionariuszu jako szczególnie istotne. Podczas recepcji tekstu materiały WWW są przydatne jako cyfrowe remediacje literatury w internecie. Zamiast wypożyczać trudno dostępne książki studenci mogą czytać je online w archiwach tekstowych lub słuchać w postaci audiobooków. Podczas czytania lub słuchania tekstu rozwiązują proste ćwiczenia dotyczące treści dzieła. I tak np. do *Kabale und Liebe* wzmiankowany podręcznik proponuje uporządkowanie poszczególnych zdań streszczenia według przebiegu akcji dramatu.⁵⁷

Również w fazie zajęć po recepcji tekstu dużą rolę odgrywa internet, np. dla protokołowania wyników pracy w grupach np. za pomocą zdalnych edytorów tekstu, użycia gotowych remediacji cyfrowych i tworzenia własnych projektów związanych z analizą i interpretacją tekstu: publikacja wyników pracy w grupach online (blog, facebook, strona www, na platformie E-learningowej), kreatywna praca nad produkcją własnych remediacji audiowizualnych tekstu literackiego, poszerzenie recepcji tekstu o interpretacje, remediacje artystyczne: ekranizacje, słuchowiska, in. zjawiska i literatury cyfrowej: Fan Fictions, i in. I tak np. do dramatu *Die Räuber* jedno z zadań

⁵⁶ E. Turkowska, *Deutsche Literaturgeschichte in Übungen. Mit einem Ergänzungsprogramm im Internet*. Radom 2014 a, s. 83.

⁵⁷ Tamże, s. 84.

polega na obejrzeniu odcinka programu z Reich-Ranickim, w którym omawia on tenże dramat (link na stronie *Epochenüberblick*). Studenci mają za zadanie powiedzieć na zajęciach, którą z jego opinii podzielają, a której chcą zaprzeczyć.⁵⁸

WWW oferuje dydaktykom nieprzebrane bogactwo materiałów literackich i dydaktycznych. Ich wykorzystanie na kursie literatury pozwoli na ciekawe i efektywne ukształtowanie procesu dydaktycznego.

Bibliografia

Opracowania

Abraham, Ulf/ Kepser, Matthis, *Literaturdidaktik Deutsch. Eine Einführung*, Erich Schmidt Verlag, Berlin 2006.

Kepser, Matthis: *E-Learning an der Hochschule – eine kritische Einführung*. W: *Neue Impulse in der Hochschuldidaktik. Sprach- und Literaturwissenschaften*. Pod red. Ulrike Eberhardt. Wiesbaden 2010, s. 199-228.

Revermann, Christoph: *E-Learning in der Schule – Potenziale, Herausforderungen und Erfolgskriterien*. s 47-51. W: *Neue Medien in der Bildung – Lernformen der Zukunft. Dokumentation der Konferenz des Netzwerk Bildung vom 5. und 6. Mai 2008*. Pod red. Rolf Wernstedt, Marei John-Ohnesorg. Friedrich Ebert Stiftung, Berlin 2008.

Schulmeister, Rolf: *eLearning: Einsichten und Aussichten*. München 2006.

Turkowska, Ewa: *Deutsche Literaturgeschichte in Übungen. Ein interaktives Übungsprogramm*. 2014 b <http://literaturdidaktik.republika.pl/elearning.html> (20.12.2015).

Turkowska, Ewa: *Deutsche Literaturgeschichte in Übungen. Mit einem Ergänzungsprogramm im Internet*. Printshop Radom 2014 a

Turkowska, Ewa: *Interaktive Übungen im literarischen Lernprozess*. W: *Kształcenie nauczycieli języków obcych*, pod red. Ewy Turkowskiej, Radomskie Towarzystwo Naukowe, Radom 2013, s. 176-200.

Vogt, Jochen: *Einladung zur Literaturwissenschaft*. UTB W. Fink Paderborn u.a 2008 (Erstausgabe 1999)

Weidenmann, Bernd: *Multimedia: Mehrere Medien, mehrere Codes, mehrere Sinneskanäle?* "Unterrichtswissenschaft" 25 (1997) 3, s. 197-206.

⁵⁸ Tamże, s. 83.

Materialy źródłowe

Alexander L.: *Barockliteratur (17. Jahrhundert) – Referat*. 2014.

<https://www.youtube.com/watch?v=QNROLtbE6LQ> (20.12.2015).

Basislexikon zur literaturwissenschaftlichen Terminologie. Fernuniversität Hagen 2002:

<http://www.fernuni-hagen.de/EUROL/termini/> (20.12.2015).

Das Literarische Quartett Spezial 1 - Friedrich Schiller (29.04.2005)

<https://www.youtube.com/watch?v=OP3jHurxRGo> (20.12.2015).

Einladung zur Literaturwissenschaft. Ein Vertiefungsprogramm zum Selbststudium. Universität Duisburg-Essen 2009 <https://www.uni-due.de/einladung/> (20.12.2015).

Gesprochene Deutsche Lyrik. Rezitiert von Fritz Stavenhagen. 2001 <http://www.deutschelyrik.de/>

Goethe – Genie Mit Vielen Gesichtern. Dokumentation

<https://www.youtube.com/watch?v=wI8UBTkMI7k> (20.12.2015).

Goethezeitportal <http://www.goethezeitportal.de/home.html> (20.12.2015).

Gutenberg-DE, <http://gutenberg.spiegel.de/> (20.12.2015).

Johann Wolfgang von Goethe – Giganten (1/6)

<https://www.youtube.com/watch?v=U7NMCAL0SyI> (20.12.2015).

Lauter schwierige Patienten 01 - Reich-Ranicki über Bertolt Brecht (2001)

<https://www.youtube.com/watch?v=2S9DgTj8CT8> (20.12.2015).

Lehrer Online <http://www.lehrer-online.de/lehrer-online.php> (20.12.2015).

Librivox <https://librivox.org/> (20.12.2015).

LiGo Literaturwissenschaftliche Grundbegriffe online, 2007 <http://www.li-go.de/definitionsansicht/contents.html> (20.12.2015).

Literaturdidaktik <http://www.literaturdidaktik.republika.pl/> (20.12.2015).

Literaturwissenschaft-online, ein Projekt der Universität Kiel: <http://www.literaturwissenschaft-online.uni-kiel.de/start.asp> (20.12.2015).

Lyrik & Musik 2009 <https://www.youtube.com/user/59Berger/videos> (20.12.2015).

Rilke Ich liebe dich, du sanftestes Gesetz. 2012

<https://www.youtube.com/watch?v=o8Ct4QSRXLM> (20.12.2015).

Lyrik für alle <http://www.lutzgoerner.de/3sat> (20.12.2015).

NietzscheBooks: Kabale und Liebe Einführung 2015.

<https://www.youtube.com/watch?v=HF1QDzTxnlE> (20.12.2015).

Wilhelm Tell – ein Playmobilfilm 1.Aufzug 1.Szene

<https://www.youtube.com/watch?v=3JeBrUcOAIM> (20.12.2015).

Russe wagt Klassik <https://www.youtube.com/user/russewagtklassik> (20.12.2015).

Sofatutor <http://www.sofatutor.com/deutsch?list=1443131349937> (20.12.2015).

Steinerei <http://www.steinerei.de/> (20.12.2015).

Teachsam <http://teachsam.de/index.htm> (20.12.2015).

Theater auf CD. <http://www.theateraufcd.de/mp3aspx/start.aspx> (20.12.2015).

Web Quest zu Die Leiden des jungen Werther.
<http://literaturdidaktik.republika.pl/WebquestWerther.html> (20.12.2015).

Weimarpedia <http://www.weimarpedia.de/> (20.12.2015).

Wortlover. Recytacje liryki. 2008. <https://www.youtube.com/user/wortlover/videos> (20.12.2015).

ZUM Die Zentrale für Unterrichtsmedien im Internet <http://www.zum.de/portal/> (20.12.2015).